

NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE.

X. ÉVFOLYAM.

1886.

O K T Ó B E R.

VIII. FÜZET.

MAGYARORSZÁG IPARSTATISZTIKÁJA 1885-ben.

(Második közlemény.)

Azon nagy jelentőségűnél fogva, melylyel a városok az ipar terén bírnak, a II. számú táblázatban részletesen feltüntetjük a 140 magyarországi (Horvát-Szlavonország nélkül) város iparának viszonyait. És e kimutatásból világosan kitűnik, hogy iparunk székhelye a városokban van. A míg ugyanis e 140 városban Magyarország lakosságából csak 15·65% lakik, addig az összesen 550,482-re rugó iparosságból 263,322, vagyis 47·83% jut városainkra.

Az iparosság különböző tagozata is mutatja, hogy a tulajdonképeni ipar főszékhelyéül a városok tekintendők, mert csak a városokban üzött iparnak van vállalati jellege, ez rendelkezik azon feltételekkel, a melyeken az ipar fejlődése megfordul. A míg az összes 550,482 iparos közül 263,322, azaz 47·83% jut a városokra, addig azt találjuk, hogy önálló iparos a városokban csak 74,401 van, vagyis az önálló iparosoknak 32·59%, holott a segédszemélyzetből 188,921, azaz 58·64%. A városokban tehát 100 önálló iparosra 254 segédszemélyzet, az egész országban, a városok nélkül pedig csak 87 jut.

A városok ipara tehát a fejlettség sokkal magasabb fokán áll, mint a megyéké; míg az ország ipara városaink nélkül valóságos kisipar, a hol több az önálló iparos, mint a segédszemélyzet száma, addig a városokban átlagosan és közel 3 segédszemélyzet jut egy-egy önálló iparosra.

Az iparos lakosság egyes alkatelemeinek megoszlását az egész országban és a 140 városban a következő tábla mutatja:

	Az egész országban van			A 140 városban van		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Önálló vállalkozó . . .	220.135	8.193	228.328	69.489	4.912	74.401
Üzletvezető és tisztviselő	9.180	—	9.180	4.772	—	4.772
Segéd	92.198	8.278	100.476	56.962	5.960	62.922
Állandó munkás 16 éven felüli	51.105	17.919	69.024	26.852	14.586	41.438
Állandó munkás 16 éven aluli	2.437	2.610	5.047	1.196	1.881	3.077
Napszámos felnőtt . .	46.521	9.523	56.044	26.176	5.772	31.948
Napszámos fiatal . . .	3.120	3.833	6.953	1.358	1.795	3.153
Tanoncz 16 éven felüli	20.655	658	21.313	10.692	552	11.244
Tanoncz 16 éven aluli	38.710	1.426	40.136	22.449	1.255	23.704
A műhelyen kívül dolgozik:						
16 éven felüli . .	5.694	1.085	6.779	3.186	800	3.986
16 éven aluli . . .	283	925	518	101	110	211
Csak időnként használt munkás	5.991	693	6.684	2.248	218	2.466
Összesen . .	496.029	54.453	550.482	225.481	37.841	263.322

Rendkívül jellemzők e számok a városi és vidéki iparos népesség tagozatára nézve. A segédszemélyzetnek az önálló iparosokhoz való arányát már említettük, és most csak azon körülményre utalunk, mely egyuttal a városi ipar egész üzemi rendszerére, a városi iparosokban és munkásaikban lüktető szellemre nézve jellemző. Látjuk ugyanis a fenti számokból, hogy a városokban a segédek és

	Az országos összegnek hány %-a esik a városokra		
	férfi	nő	együtt
Önálló vállalkozó	31·57	59·95	32·59
Üzletvezető és tisztviselő	51·98	—	51·98
Segéd	61·78	72·00	62·62
Állandó munkás 16 éven felüli	52·54	81·39	60·08
Állandó munkás 16 éven aluli	49·08	72·07	60·97
Napszámos felnőtt	56·27	60·61	57·01
Napszámos fiatal	43·53	46·83	45·35
Tanonez 16 éven felüli	51·76	83·89	52·76
Tanonez 16 éven aluli	57·99	88·01	59·06
A műhelyen kívül dolgozik :			
16 éven felüli	55·95	73·73	58·80
16 éven aluli	35·69	46·81	40·73
Csak időnként használt munkás	37·52	31·46	36·89
Összesen	45·46	69·49	47·83

állandó munkások egyforma arányban vannak képviselve, a mi társadalmi szempontból nem érdektelen tünet, mert ebből a kisiparnak a városokban való szerepére következtethetni. Segéd és állandó munkás között törvényes különbség nincs, képzettség tekintetében sem áll fenn különbség és a munkás tulnyomó részben csak azért neveztetik segédnek, mert a vállalkozó még ragaszkodik a „mester“

névhez. A „segéd” elnevezésben még a multak némi emlékezete nyilvánul, a midőn a munkás még az iparos családjának tagját képezte és ez még a mai függőségben is mutatkozik, holott az állandó munkás önállóbb, függetlenebb. Különösen a főváros ipari munkásosztálya a gyári munkásosztály jellegével bír. Szociális szempontból érdekes az a körülmény is, hogy a felnőtt állandó női munkások közül — kiknek száma 17.919 — 14.586 (81.39%) a városokra esik, a fiatal női munkások közül — 2.610 a felvétel szerint — a városokra 1.881 (72.07%) jut.

A tanoncok összes száma az országban 61.449, ezek közül 34.948 (56.87%) esik a városokra. A tanoncok közül tehát viszonylag kevesebb esik a városokra, mint a munkásokból, de ha tekintetbe vesszük, hogy az önálló iparosoknak csak 32.59%-a lakik a városokban, akkor ezen számot is csak annak megerősítéséül tekinthetjük, hogy az ipar fejlődése szempontjából a városok sokkal nagyobb fontossággal bírnak, mint a megyék.

A városi és vidéki iparos népességről elmondottak után, nem lesz érdektelen a városokról is ugyanazon viszonyszámokat feltüntetni, mint fentebb az összes megyékről.

A város neve	Az önálló vállalkozók száma.	Az összes segédszemélyzet száma	100 önálló iparosra esik segédszemélyzet	A város iparosságát az összes lakoságnak hány %-át képezi
Abrudbánya	261	132	51	13.70
Arad	1.268	4.542	358	16.34
Baja	879	1.799	205	13.92
Bakabánya	251	77	31	10.18
Balmazújváros	222	301	136	10.71
Bazin	159	183	115	8.17
Békés-Gyula	693	1.065	154	9.74
Béla	111	952	858	41.06

A város neve	Az önálló vállalkozók száma	Az összes segédszemélyzet száma	100 önálló iparosra esik segédszemélyzet	A város iparos-sága az összes lakoságnak hány %-át képezi
Bereczk	93	25	27	3·89
Beregszász	281	465	165	10·76
Besztercze	680	593	87	15·79
Besztercebánya	369	2,509	680	40·20
Brassó	1,148	3,516	306	15·77
Breznóbánya	250	137	55	10·37
Budapest	9,652	63,551	658	20·30
Czegléd	757	720	95	5·94
Csik-Szereda	60	71	118	8·20
Debreczen	1,620	4,124	255	11·24
Déc	341	355	104	11·24
Déva	171	152	89	8·21
Dobsina	121	265	219	6·90
Eger	620	688	111	6·33
Eperjes	495	1,634	330	21·00
Érsekújvár	378	366	98	6·98
Erzsébetváros	106	105	100	8·44
Esztergom	364	703	193	11·95
Fehértemplom	534	552	103	11·03
Félegyháza	843	588	70	5·98
Felső-Bánya	182	148	81	5·73
Felvincz	30	11	37	2·55
Gölniczbánya	140	438	313	13·28

A város neve	Az önálló vállalkozók száma	Az összes segédsemmélyzet száma	100 önálló iparosra esik segédsemmélyzet	A város iparos-sága az összes lakosságnak hány o/ó-át képezi
Gyöngyös	696	1,411	203	13.12
Győr	798	1,991	250	13.29
Gyula-Fehérvár	434	1,033	238	19.99
Hajdu-Böszörmény	322	101	31	2.22
„ -Dorog	144	161	112	3.80
„ -Hadház	144	10	7	2.08
„ -Nánás	229	52	23	2.02
„ -Szoboszló	312	135	43	3.43
Halas	239	246	103	3.22
Hátszeg	97	95	98	10.62
Hód-Mező-Vásárhely	1,526	1,273	83	5.49
Igló	196	609	31	10.70
Jászberény	545	341	63	4.12
Jolsva	236	86	36	11.79
Kaposvár	542	909	168	15.16
Karánsebes	179	286	160	9.76
Karczag	182	92	51	1.73
Kassa	778	5,640	725	24.59
Kecskemét	1,070	853	80	4.28
Késmárk	202	654	324	19.13
Kézdi-Vásárhely	474	834	176	25.24
Kismarton	127	171	135	10.47
Kis-Szeben	143	217	153	12.81

A város neve	Az önálló vállalkozók száma	Az összes segédszemélyzet száma	100 önálló iparosra esik segédszemélyzet	A város iparos-sága az összes lakosságnak hány %-át képezi
Kis-Uj-Szállás	218	148	68	3·30
Kolozs	53	11	21	2·03
Kolozsvár	967	4,372	452	17·84
Komárom	571	863	151	10·94
Korpona	152	32	21	5·40
Körindözbánya	162	536	331	8·16
Kőszeg	301	397	132	9·56
Kunhegyes	212	65	31	3·71
Kun-Szt.-Márton	273	206	75	4·29
Leibicz	154	179	116	10·80
Léva	469	404	86	13·45
Libetbánya	99	200	202	16·60
Losonc	292	657	225	18·88
Lőcse	250	424	170	10·21
Makó	755	1,011	134	5·87
Maros-Vásárhely	776	1,330	171	16·35
Mármaros-Sziget	492	995	202	13·70
Medgyes	302	433	143	11·33
Mezőtúr	495	234	47	3·44
Miskolcz	1,309	2,281	174	14·76
Modor	269	139	52	8·63
Munkács	451	723	160	12·17
Nagy-Bánya	330	666	202	11·54

A város neve	Az önálló vállalkozók száma	Az összes segédzet mélyzet száma	100 önálló iparosra esik segédzet személyzet	A város iparosága az összes lakoságnak hány %-át képezi
Nagy-Becskerek	707	1,078	152	9.14
Nagy-Enyed	303	272	90	10.72
Nagy-Kanizsa	444	672	151	6.07
Nagy-Károly	830	635	77	11.70
Nagy-Kőrös	391	273	70	2.91
Nagy-Röcze	134	105	78	12.59
Nagy-Szeben	919	2,271	247	16.40
Nagy-Szombat	371	687	185	9.77
Nagy-Várad	1,343	3,455	257	15.32
Nyiregyháza	715	668	93	5.74
Nyitra	289	736	255	11.84
Ó-Labló	171	83	49	11.61
Pancsova	598	1,376	230	11.53
Pápa	668	928	139	10.90
Pécs	1,239	4,262	344	19.17
Podolin	97	255	263	99.05
Poprád	47	116	247	15.76
Pozsony	1,588	8,141	513	20.27
Rima-Szombat	369	537	146	18.70
Rozsnyó	403	596	148	21.09
Ruszt	42	32	76	5.27
Szegesvár	424	790	186	13.81
Selmecz- és Bélabánya	220	1,902	865	13.90

A város neve	Az önálló vállalkozók száma	Az összes segítségmélyzet száma	100 önálló iparosra esik segítség személyzet	A város iparos-sága az összes lakosságnak hány %-át képezi
Sepsi-Szt.-György	356	585	164	17·86
Somorja	204	225	110	15·84
Sopron	695	1,539	221	9·62
Szabadka	1,292	1,044	81	3·81
Szakolecza	233	123	53	6·96
Szamos-Ujvár	323	233	72	10·46
Szász-Régen	537	689	128	21·69
Szász-Sebes	299	295	99	6·51
Szászváros	337	470	139	14·80
Szatmár-Némethi	1,007	923	92	9·79
Szeged	1,907	6,879	361	11·93
Székcly-Udvarhely	567	449	79	20·31
Székes-Fehérvár	850	1,453	171	8·99
Szent-Endre	208	239	115	10·57
Szent-György	60	28	47	3·05
Szentes	850	827	97	5·84
Szepes-Olaszi	101	83	82	7·44
Szepes-Szombat	41	63	143	13·00
Szepes-Váralja	236	184	78	12·90
Szilágy-Somlyó	249	216	87	11·10
Szolnok	547	1,845	337	13·11
Szombathely	459	991	216	13·40
Temesvár	1,392	6,277	451	22·76

A város neve	Az önálló vállalkozók száma	Az összes segédszemélyzet száma	100 önálló iparosra esik segédszemélyzet	A város iparosága az összes lakoságnak hány %-át képezi
Torda	727	657	90	14·67
Trencsén	194	321	165	11·70
Turkeve	282	170	60	3·75
Ujbánya	188	151	80	8·09
Ujvidék	769	1,222	159	9·34
Ungvár	772	1,124	146	16·67
Vác	369	459	124	6·27
Vajda-Hunyad	216	106	49	13·98
Versecz	602	986	164	7·11
Veszprém	805	951	118	13·96
Vinga	110	107	97	4·52
Vizakna	174	30	71	5·54
Zala-Egerszeg	299	412	138	12·04
Zenta	679	439	65	5·27
Zilah	516	445	86	16·12
Zólyom	162	864	533	27·35
Zombor	431	667	155	4·45
Főösszeg	74,401	188,921	254	12·36

Az összes iparosok számát tekintve, természetesen a főváros áll legelől, de a hetvenháromezer iparos itt is oly szám, mely méltán meglephet bennünket s fővárosunk nagy kiterjedésű iparáról tanuskodik. Az iparosok tekintélyes számát mutatják még fel a követ-

kező városok : Pozsony 9,729-et, Szeged 8,785-öt, Temesvár 7,669-et, Kassa 6,418-at, Arad 5,810-et, Kolozsvár 5,339-et, Debreczen 5,744-et, Pécs 5,501-et, Nagyvárad 4,798-at, Brassó 4,664-et, stb. Vannak ellenben oly városok is, hol az iparosok száma a 100-at sem éri el, ilyenek: Felvincz, Kolos, Ruszt, Szent-György, kivétel nélkül jelentéktelen városkák. A mi a segédszemélyzetnek az önálló vállalkozókhoz való számarányát illeti, itt Selmezbánya áll legelől, hol 100 önálló iparosra 865 esik a segédszemélyzetből, mindjárt utána a szepesmegyei Béla következik 858 arányszámmal s csak azután jön Kassa 725, Besztercebánya 680, Budapest 658, Zólyom 533, Pozsony 513, Kolozsvár 452, Temesvár 451, Szeged 361, Arad 358, Pécs 344 arányszámmal stb.

Ha végre az iparos népességnek az összes lélekszámhoz való arányát tekintjük, azt látjuk, hogy a felvidéki kisebb iparvárosokban s néhány erdélyi városban, továbbá a fővárosban s a városias jelleggel bíró nagyobb vidéki városainkban foglal el az iparosság jelentékeny százalékot, a többi foglalkozásokkal szemben. Legkevesebb iparos van ellenben az alföld faluszerű városaiban. A mondtak igazolásául álljon itt néhány példa. Az iparos-népesség Bélán 41·06, Besztercebányán 40·20, Zólyomban 27·35, Kassán 24·59, Podolinban 22·93, Kézdi-Vásárhelytt 25·24, Temesvárott 22·76, Szász-Régenben 21·69, Eperjesen 21·00, Székely-Udvarhelytt, 20·31, Budapesten 20·30, Pozsonyban 20·27, Pécsen 19·17%-át képezi az összes lélekszámnak, ellenben Karczagon csak 1·73, Hajdu-Böszörményben 2·22, Hadházon 2·08, Nánáson 2·02%-át.

Az elmondottak után a fővárosra, mely egész iparunkban oly kiváló helyet foglal el, e helyütt külön ki akarunk még térni, közzé adva részletesen adatait. E szerint volt:

	férfi	nő	együtt
önálló vállalkozó	8,724	928	9,652
üzletvezető és egyéb tisztviselő	2,013	—	2,013
segéd	17,163	2,339	19,502
16 éven felüli állandó munkás	12,670	4,651	17,321
16 éven aluli „ „	435	534	969
felőtt napszámos	12,994	2,117	15,111
fiatal „	386	356	742
16 éven felüli tanoncz	1,597	169	1,766
16 éven aluli tanoncz	3,744	445	4,189

	férfi	nő	együtt
16 éven felüli és a műhelyen kívül dolgozó munkás	1.014	230	1.244
16 éven aluli és a műhelyen kívül dolgozó munkás	10	39	49
csak időnként használt munkás	567	78	645
Összesen	61,317	11,886	73,203

Budapesten van tehát 9,652 önálló iparos, képezvén ez az egész ország önálló iparosainak 4·23%-át az összes városiaknak pedig 12·97%-át. A segéd személyzet száma 63,551 és így az ország összes segéd személyzetének 19·73%-a, a városi segéd személyzetnek 33·64%-a Budapestre jut. Összes iparosaink száma végre 73,203, vagyis az ország összes iparosainak 13·30%-a Budapestre jut, míg a főváros lakossága az összes lakosságnak csak 2·59%-a.

A városokban tartózkodó 56,962 felnőtt segéd közül 17,163 (30·13%), a 26,852 felnőtt állandó munkás közül 12,670 (48·40%), a 14,586 felnőtt munkásnő közül 4,651 (31·89%), a 26,176 felnőtt férfi napszámos közül 12,994 (49·64%), a 34,948 tanonc közül 5,955 (17·04%) Budapestre esik.

Viszonylag legnagyobb aránnyal a napszámosok, legkisebbel a tanoncok vannak képviselve. Nem valószínűtlen, hogy a fővárosban számos ipari szakmunkás a napszámosok közé lett sorolva és így az iparban alkalmazott napszámosok száma, a munkások rovására, magasabbnak van feltüntetve a ténylegesnél. A tanoncok csekély száma azt mutatja, hogy a fővárosi iparosok nagy része nem hajlandó magára vállalni azon terheket, a melyekkel a tanonctartás jár, de azt is következtethetni ebből, hogy a fővárosban a tanoncok munkájának értéke kisebb, mint a mennyi költséggel a tanonctartás jár. A tanoncok számának aránylag csekély volta a fővárosban, iparunk fejlődése szempontjából, komoly figyelmet érdemel; mert ha a főváros, melynek ipara a legfejlettebb, a hol a legkiválóbb és legképzettebb iparosok laknak, nem nevel megfelelő számban tanoncokat, akkor a jövő munkás nemzedék képzettsége nem fog iparunk fejlődésével arányosan haladni. E sajnos jelenség magyarázatát különben még abban is kereshetjük, hogy nálunk az iparos pályára jobbára csak az alsóbb néposztályok s itt is csak a kevésbé vagyonosak nevelik gyermekeiket, a magasabb osztályok

és a vagyonosabb szülők gyermekei mind a honoracziór pályák felé tödülnek. E súlyos közgazdasági veszélyt rejtő tüneményt nem szükséges elemeznünk, elégszer utaltak rá a napi és időleges sajtóban is, itt azonban még sem hallgathatjuk el, hogy mi a budapesti tanoncok csekély számát épen ezen okból látjuk folyni. A budapesti drága élet mellett a tanoncok munkája nem igen éri meg tartásukat, a szülőknek kellene tehát áldozatot hozni, hogy gyermekeiket itt az ország fővárosában, hol a kiképzés minden eszköze megvan, neveltessék iparosokká; de sajnos, a kik anyagilag erre képesek volnának, a mint említettük, gyermekeiket nem igen adják az iparos pályára, a kik pedig arra adják, nem képesek meghozni az anyagi áldozatot.

A magyar korona országai iparosságának megoszlását iparágak szerint a III. d) sz. táblázat mutatja. Mielőtt azonban az adatgyűjtés főbb eredményeit ismertetnők, szólanunk kell ezen iparágaknak az adatok feldolgozásánál elfogadott osztályozásáról. A statisztikai hivatal igazgatójának fentebb említett emlékiratában azon osztályozást ajánlotta, mely a népszámlálási mű szerkesztésénél vétetett alapul. Ezen osztályozás megfelelt a nemzetközi statisztikai kongresszusokon elfogadott osztályozásnak és a népszámlálási műnél alkalmasnak is bizonyult. Az iparstatisztikai adatok feldolgozásánál azonban mégis mellőztetett, mert az adatgyűjtés egyik célja az lévén, hogy megbízható adatokat nyerjünk az országos általános kiállítás katalógusának bevezető részéhez és a kiállításról szerkesztendő jelentéshez, azon osztályozást kellett tehát elfogadnunk, a mely a kiállítás csoportbeosztásánál alapul vétetett, habár az tudományos szempontból nem is nevezhető minden tekintetben kielégítőnek. De tekintve, hogy iparáganként vannak iparosaink részletezve, bárkinek meg van adva a lehetőség, a csoportosítást úgy eszközölni, a miut az céljainak leginkább megfelel.

A részletekre nézve utalunk a III. a) b) c) sz. táblázatokra, itt csak a főbb eredményeket és azokat is csak iparcsoportonként mutatjuk be. Volt e szerint :

Az iparesoport megnevezése	M a g y a r o r s z á g b a n			
	önálló vállalkozó	segéd-személyzet	együtt	az összesnek hány o'-n-a
1. Kertészet	893	5,463	6,356	1·15
2. Állati termények	12,151	8,189	20,340	3·70
3. Vegyszerészeti ipar	1,509	10,700	12,209	2·22
4. Élelmezési ipar	25,484	35,607	61,091	11·10
5. Elszállásolási és üdítő-ipar	22,921	26,668	49,589	9·01
6. Szeszipar	986	12,976	13,962	2·54
7. Agyag- és üvezipar	4,340	6,461	10,801	1·96
8. Vas- és fémipar	25,419	38,343	63,762	11·58
9. Faipar	27,802	29,295	57,097	10·37
10. Bőripar	10,848	7,513	18,361	3·34
11. Papiipar	558	2,819	3,377	0·61
12. Fonó- és szövőipar	14,526	12,457	26,983	4·90
13. Ruházati ipar	60,097	51,321	111,418	20·24
14. Butoripar és dekoratív lakberendezés	1,085	2,364	3,449	0·63
15. Arany- és ezüstműves cikkek, ékszerek, diszműárak	1,251	1,876	3,127	0·57
16. Sokszorosító ipar	631	4,931	5,562	1·01
17. Zenészet i ipar	121	163	284	0·05
18. Tudományos eszközök	807	772	1,579	0·29
19. Építési ipar	15,842	49,958	65,800	11·95
20. Járművek	177	9,650	9,827	1·78
21. Gépipar	880	4,628	5,508	1·00
Összesen	228,328	322,154	550,482	100·00

Az iparcsoport megnevezése	F i u m é b a n			
	önálló vállal- kozó	segéd- személy- zet	együtt	az összes- nek hány %-a
1. Kertészet	—	—	—	—
2. Állati termények	32	30	62	0.82
3. Vegyészeti ipar	8	982	990	13.13
4. Élelmezési ipar	47	514	561	7.44
5. Elszállásolási és üdítő ipar	129	2,585	2,714	36.00
6. Szeszipar	—	—	—	—
7. Agyag- és üvegipar	2	1	3	0.04
8. Vas- és fémipar	15	68	83	1.10
9. Faipar	44	287	331	4.39
10. Bőripar	4	48	52	0.69
11. Papiripar	8	788	796	10.56
12. Főző- és szövőipar	6	80	86	1.14
13. Ruházati ipar	137	290	427	5.66
14. Butoripar és dekoratív lakberendezés	10	12	22	0.29
15. Arany-és ezüstműves cik- kek, ékszerek, diszműárak	10	28	38	0.51
16. Sokszorosító ipar	8	49	57	0.76
17. Zenészeti ipar	—	—	—	—
18. Tudományos eszközök	11	6	17	0.23
19. Építési ipar	20	1,130	1,150	15.25
20. Járművek	4	146	150	1.99
21. Gépipar	—	—	—	—
Összesen	495	7,044	7,539	100.00

Az iparesoport megnevezése	Horvát-Szlavonországban			
	önálló vállalkozó	segéd-személyzet	együtt	az összesnek hány %-a
1. Kertészet	69	408	477	0·55
2. Állati termények	964	1,229	2,193	2·54
3. Vegyészeti ipar	71	421	492	0·57
4. Élelmezési ipar	2,589	3,066	5,655	6·56
5. Elszállásolási és üditő ipar	4,543	4,021	8,564	9·93
6. Szeszipar	29	278	307	0·36
7. Agyag- és üvegipar	646	615	1,261	1·46
8. Vas- és fémpipar	4,163	2,305	6,468	7·50
9. Faipar	3,984	3,885	7,869	9·13
10. Bőripar	1,013	728	1,741	2·02
11. Papiripar	39	64	103	0·12
12. Fonó- és szövőipar	1,012	400	1,412	1·64
13. Ruházati ipar	7,241	5,019	12,260	14·34
14. Butoripar és dekoratív lakberendezés	80	121	201	0·23
15. Arany- és ezüstműves cikkek, ékszerek, diszműárak	113	58	171	0·20
16. Sokszorosító ipar	45	277	322	0·37
17. Zenészeti ipar	16	5	21	0·03
18. Tudományos eszközök . . .	96	49	145	0·17
19. Építési ipar	2,217	34,031	36,248	42·04
20. Járművek	19	162	181	0·21
21. Gépipar	14	14	28	0·03
Összesen	29,063	57,156	86,219	100·00

Az iparcsoport megnevezése	A Szt.-István korona országában együtt			
	önálló vállalkozó	segéd-személyzet	együtt	az összesnek hány %-a
1. Kertészet	962	5,871	6,833	1·06
2. Állati termények	13,147	9,448	22,595	3·51
3. Vegyészeti ipar	1,588	12,103	13,691	2·12
4. Élelmezési ipar	28,120	39,187	67,307	10·45
5. Elszállásolási és üdítő ipar	27,593	33,274	60,867	9·45
6. Szeszipar	1,015	13,254	14,269	2·21
7. Agyag- és üvezipar	4,988	7,077	12,065	1·87
8. Vas- és fémipar	29,597	40,716	70,313	10·91
9. Faipar	31,830	33,467	65,297	10·14
10. Bőripar	11,865	8,289	20,154	3·13
11. Papiripar	605	3,671	4,276	0·66
12. Fonó- és szövőipar	15,544	12,937	28,481	4·42
13. Ruházati ipar	67,575	56,630	124,205	19·28
14. Butoripar és dekoratív lakberendezés	1,175	2, .97	3,672	0·57
15. Arany-és ezüstműves cikkek, ékszerek, diszműárak	1,374	1,962	3,336	0·52
16. Sokszorosító ipar	684	5,257	5,941	0·92
17. Zenészeti ipar	137	168	305	0·05
18. Tudományos eszközök	914	827	1,741	0·27
19. Építési ipar	18,079	85,119	103,198	16·02
20. Járművek	200	9,958	10,158	1·58
21. Gépipar	894	4,642	5,536	0·86
Összesen	257,886	386,354	644,240	190·00

Legnagyobb számmal a ruházati iparral foglalkozók vannak képviselve, ezek száma együttvéve 124,205 (19·28%). Ha ezekhez hozzáadjuk a fonó-szövőipar művelőit, 28,481-et, a bőriparba sorozott iparágak közül 7,985 szücsöt, 4,845 timárt, 1,472 vargát, 130 szattyánost, akkor azt találjuk, hogy 167,118 iparos, vagyis az összes iparosságnak 25·94%-a a lakosság ruházatának előállításával foglalkozik.

A ruházati ipart az építési ipar követi 103,198 (16·02%) egyénnel. Ezt a vas- és fémipar 70,313 (10·91%) iparossal. Az élelmezési ipar 67,307 (10·45%) személynek ad foglalkozást, a faipar 65,297 (10·14%), az elszállásolási és üdítő ipar 60,867 (9·45%), a fonó- és szövőipar 28,481 (4·42%), az állati termények feldolgozása 22,595 (3·51%), a bőripar 20,154 (3·13%), a szeszipar 14,269 (2·21%), a vegyészeti ipar 13,691 (2·12%), az agyag- és üvepipar 12,065 (1·87%), a járműveket készítő ipar pedig 10,158 (1·58%) egyénnek. A többi iparágak mind jóval alatta maradnak a tízzernek, de azért nem állítjuk, hogy jelentéktelenek volnának, mert jeles ipartelepeken és a kellő munkagépekkel ellátva egyik-másik nagy eredményt tud felmutatni; így a sokszorosító ipar, mely 5,941, a gépipar, mely 5,536 s a papiripar, mely 4,276 egyént foglalkoztat, fejlettebb iparágaink közé tartoznak.

Feltűnő a fonó- és szövőiparral foglalkozók csekély száma. Igaz ugyan, hogy ez iparág kevésbé fejlett nálunk, de a textilipar mégis több egyénnek nyújt keresetet, mint itt ki van tüntetve, csak hogy az ezen iparággal foglalkozók jelentékeny része a házi-iparosok között vétetett számba.

Ha az önálló iparosoknak a segédszemélyzethez való arányát tekintjük, akkor azt találjuk, hogy :

Az iparcsoport megnevezése	100 önálló iparosra esik segéd személyzet			
	Magyarországban	Fiumében	Horvát-Szlavonországban	A Szent-István korona országaiiban együtt
1. Kertészet	612	—	591	610
2. Állati termények	67	94	127	72
3. Vegyészeti ipar	709	12.275	593	762
4. Élelmezési ipar	140	1,094	118	139
5. Elszállásolási és üdítő ipar	116	2,004	89	121
6. Szeszipar	1,316	—	959	1,306
7. Agyag- és üvegipar	149	50	95	142
8. Vas- és fémipar	151	453	55	138
9. Faipar	105	652	98	105
10. Bőr ipar	69	1,200	72	70
11. Papiripar	505	9,850	164	607
12. Fonó- és szövőipar	86	1,388	40	83
13. Ruházati ipar	85	212	68	84
14. Bútoripar és dekoratív lakberendezés	218	120	151	212
15. Arany- és ezüstm. cikkek, ékszerek, díszműárak	150	280	51	143
16. Sokszorosító ipar	781	613	616	769
17. Zenészeti ipar	135	—	31	123
18. Tudományos eszközök, műszerek	96	55	51	90
19. Építési ipar	315	5,650	1,535	471
20. Járművek	5,452	3,650	853	4,979
21. Gépipar	526	—	100	519
Összesen	141	1,423	196	150

A segédszemélyzetnek az önálló iparosokhoz való számarányát, mely, a mint fentebb említettük, az ipar intenzivitását jelzi, országrészek, megyék és városok szerint már előbb tárgyaltuk, itt iparágak szerint látjuk feltüntetve. Mindenek előtt a járműveket készítő iparcsoport az, mely legtöbb segédszemélyzetet foglalkoztat, tehát leginkább bír a nagyipar jellegével; utána a szesz, sokszorosító, vegyészeti, kertészet és papíripar következik, valamint a gépipár, melynél szintén még ötszörösen mulja felül a segédszemélyzet az önálló iparosokat. Ha a Szent-István koronájának egyes részeit tekintjük, különösen Fiume mutat igen nagy arányszámokat a vegyészeti, papir, építési és járműiparban. Fiume azonban, mint egyes város, nem alkalmas az összehasonlításra, így tehát csak az anyaország és Horvát-Szlavonország adatait állíthatjuk szembe, s itt azt látjuk, hogy csaknem minden iparágnál az anyaország van előnyben, kivételt csak az építési ipar képez, mert épen itt érvényesül a zimonyi eset, melyet fentebb kimutattunk s melynek figyelembe vételével kellő értékére szállítottuk le Horvátországnak az anyaországhoz képest tulmagas arányszámát.

A IV. számú táblázat egy eddig teljesen ismeretlen oldalról világítja meg országunk iparviszonyait. E táblázat ugyanis a magyarországi (Horvát-Szlavonország nélkül) mozgó erőt alkalmazó iparvállalatokat, illetve azoknak személyzeti viszonyait tünteti fel. A míg a német iparstatisztika az öt segédnél kevesebbet és öt segédnél többet foglalkoztató iparvállalatok szerint osztályozta az iparosságot, addig nálunk megkülönböztető jelül az fogadtatott el, vajjon alkalmaznak-e az iparvállalatok mozgó erőt, vagy nem.

A mozgó erőt alkalmazó iparvállalatok nem tekinthetők ugyan mind nagy iparvállalatoknak, mert ezek között igen sok a kis üzem is; de a mozgó erő alkalmazása mégis oly tényező, a mely kiválóan jellemző az iparüzés módjára, s annak egész természetére nézve. A mozgó erő alkalmazásával ugyanis emberi munka takaríttatik meg, egyuttal hatványoztatik az alkalmazott emberi munkaerő munkaképessége. A mozgó erő jelentékeny tényezője az iparnak, mert azok a gépek és munkaeszközök, melyeket a mozgó erő hoz működésbe, sok emberi kéz helyett végzik a munkát. Bátran állíthatni tehát, hogy a mozgó erő alkalmazása az iparüzés intenzivitásának mértéke.

A mozgó erőt alkalmazó iparvállalatokban 140,442 iparos

nyer foglalkozást, vagyis az összes 550,482 magyarországi iparosnak 25·51%-a. Első tekintetre meglepő ez az eredmény, mert ez adatok azt tanúsítanak, a mit viszonyaink között alig tételezhettünk volna fel, hogy Magyarország iparosságának több mint negyedrésze a mozgató erőt alkalmazó, tehát gyáriparoszerű vállalatokra esik, csakhogy az itt elfoglalt iparosok közül 44,418, vagyis 31·63% a malmokra esik, melyek közül csak elenyésző kis szám tartozik a nagyobb berendezésű vállalatokhoz.

A mozgató erőt alkalmazó iparvállalatoknál foglalkozó iparosság különböző osztályozását és ezeknek arányát az összes iparosság ugyanazon osztályzatához a következő számok mutatják:

	Az összes iparnál alkalmazott egyének száma	o-ban	a mozgató erőt használó iparvállalatoknál alkalmazott egyének száma	%-ban	A mozgató erőt használó iparvállalatoknál alkalmazott személyzet aránya az összes iparossághoz
Önálló vállalkozó	228,328	41·48	23,526	16·75	10·30
Üzletvezető és tisztviselő	9,180	1·67	5,604	5·99	61·05
Segéd	100,476	18·25	19,849	14·13	19·75
Állandó munkás 16 éven felüli	69,024	12·54	45,800	32·61	66·35
Állandó munkás 16 éven aluli	5,047	0·92	2,261	1·61	44·80
Napszámos, felnőtt	56,044	10·18	26,561	18·91	47·39
Napszámos fiatal	6,958	1·26	3,112	2·23	44·76
Tanoncz 16 éven felüli	21,313	3·87	2,739	1·95	12·85
Tanoncz 16 éven aluli	40,136	7·29	2,854	2·03	7·11
A műhelyen kívül dolgozik:					
16 éven felüli	6,779	1·23	3,274	2·33	48·30
16 éven aluli	518	0·09	321	0·23	61·97
Csak időnként használt munkás	6,684	1·22	4,541	3·23	67·94
Összesen	550,482	100·00	140,442	100·00	25·51
Összesen önálló vállalkozó	228,328	41·48	23,526	16·75	10·30
" segédszemélyzet	322,154	58·52	116,916	83·25	36·29

A mozgató erőt alkalmazó iparvállalatoknál foglalkozó iparosok az összes iparosoknak 25·51%-át képezik; az önálló iparosok azonban az összes önállóknak csak 10·30%-át, a motorral dolgozó önálló iparosok segédszemélyzete ellenben az összes segédszemélyzetnek 36·29%-át. A segédszemélyzet egyes alkatelemeinek aránya azonban még jellemzőbb iparunkra nézve, különösen szociális szempontból. A motorral dolgozó iparvállalatoknál alkalmazott segédszemélyzet között az üzletvezetők az összes üzletvezetőknek 61·05%-át képezik, a segédek az összes segédeknek 19·75%-át, ellenben a felnőtt állandó munkások az összes munkásoknak 66·35%-át és a felnőtt napszámások az összes napszámásoknak 47·39%, a tanoncok viszont ismét az összes tanoncoknak csak 9·10%-át teszik. A mozgató erőt alkalmazó iparvállalatok tehát nem nevelnek tanoncokat és nem segédeket, hanem munkásokat és napszámásokat alkalmaznak.

A mozgató erőt nem alkalmazó iparban 204,802 önálló iparossal 205,238 segédszemélyzet áll szemben: 100 önálló iparosra tehát csak 100, vagyis egy önállóra egy segédszemély jut; ellenben a mozgató erőt alkalmazó iparban 23,526 önálló iparosra 116,916 segédszemély jut, azaz 100 önálló iparosra 497, vagyis egyre közel öt segédszemély, a motorral dolgozó ipar tehát ötször olyan fejlett, mint a motor nélküli.

Miként oszlik meg a mozgató erőt alkalmazó iparnál foglalkozó iparosság az egyes iparcsoportok szerint, viszonyítva az összes iparossághoz, az az alábbi táblázatból tűnik ki: ¹⁾

Ez a kimutatás csak azt bizonyítja, hogy a sok segédszemélyt foglalkoztató nagyobb ipari vállalatok a motorokkal dolgozó vállalatok soraiban foglalnak helyet s e tekintetben csupán két iparcsoportnál látunk kivételt, a kertészetnél és az élelmezési iparnál, hol aránylag több az önálló vállalkozó, mint a segédszemélyzet; de vannak viszont olyan iparcsoportok is, melyeknél valóban meglepő az eredmény, így az agyag- és üvegiparnál, míg a motorral dolgozó önálló vállalkozókra csak 0·92%, a segédszemélyzetre 50·66% esik, a vas- és fémiparnál az önálló vállalkozókra 0·45%, a segédszemélyzetre 51·07% esik az önálló iparosok, illetőleg segédszemélyzet összes számából.

¹⁾ Lásd táblázatot az 551. és következő oldalon.

Az iparcsoport megnevezése	Az összes iparnál alkalmazva van		
	önálló vállalkozó	segéd-személy-zet	együtt
1. Kertészet	893	5,463	6,356
2. Állati termények	12,151	8,189	20,340
3. Vegyészeti ipar	1,509	10,700	12,209
4. Élelmezési ipar	25,484	35,607	61,091
5. Elszállásolási és tisztító ipar	22,921	26,668	49,589
6. Szeszipar	986	12,976	13,962
7. Agyag- és üvezipar	4,340	6,461	10,801
8. Vas- és fémipar	25,419	38,343	63,762
9. Faipar	27,802	29,295	57,097
10. Bőr- és szőőipar	10,848	7,513	18,361
11. Papiripar	558	2,819	3,377
12. Fonó- és szövőipar	14,526	12,457	26,983
13. Ruházati ipar	60,097	51,321	111,418
14. Bútoripar és dekoratív lakberendezés	1,085	2,364	3,449
15. Arany- és ezüstm. cikkek, apróárak	1,251	1,876	3,127
16. Sokszorosító ipar	631	4,931	5,562
17. Zenészeti ipar	121	163	284
18. Tudományos eszközök	807	772	1,579
19. Építési ipar	15,842	49,958	65,800
20. Járművek	177	9,650	9,827
21. Gépipar	880	4,628	5,508
Összesen	228,328	322,154	550,482

Az iparcsoport megnevezése	A mozgató erőt használó iparvállalatok- nál alkalmazva van					
	önálló vállal- kozó	az ösz- szes ön- állóknak hány "0-a	segéd- sze- mély- zet	az ösz- szes se- gédsze- mélyzet hány "0-a	együtt	az ösz- szes ipa- rosok hány "0-a
1. Kertészet	93	10·41	266	4·87	359	5·65
2. Állati termények	12	0·10	48	0·59	60	0·29
3. Vegyészeti ipar	551	36·51	6,641	62·06	7,192	58·91
4. Élelmezési ipar	20,811	81·66	28,430	79·84	49,241	80·69
5. Elszállásolási és üdítő ipar	44	0·19	8,525	31·97	8,569	17·28
6. Szeszipar	458	46·45	9,030	69·59	9,488	67·96
7. Agyag- és üvezipar	40	0·92	3,273	50·66	3,313	30·67
8. Vas- és fémpipar	114	0·45	19,583	51·07	19,697	30·89
9. Faipar	660	2·37	12,409	42·36	13,069	22·89
10. Bőrpar	21	0·19	388	5·16	409	2·23
11. Papiripar	45	8·06	1,518	53·85	1,563	46·28
12. Fonó- és szövőipar	452	3·11	4,351	34·93	4,803	17·80
13. Rubázati ipar	5	0·01	78	0·15	83	0·07
14. Butoripar és dekoratív lakberendezés	—	—	—	—	—	—
15. Arany- és ezüstműves cikkék, apróárak	3	0·24	247	13·17	250	7·99
16. Sokszorosító ipar	31	4·91	2,154	43·68	2,185	39·28
17. Zenészeti ipar	2	1·65	27	16·56	29	10·21
18. Tudományos eszközök	5	0·62	38	4·92	43	2·72
19. Építési ipar	69	0·44	7,538	15·09	7,607	11·56
20. Járművek	26	14·69	8,994	93·20	9,020	91·79
21. Gépipar	84	9·55	3,378	72·99	3,462	62·85
Összesen	23,526	10·30	116,916	36·29	140,442	25·51

Táblázatunk még azt is mutatja, hogy az összes iparosoknak egy negyedrésze (25,51%) a mozgató erőt alkalmazó vállalatoknál működik. Az egyes iparcsoportok közt e tekintetben természetesen igen nagy különbség van, így a járműveket készítő ipar személyzetének 91,79%-a épen ilyen vállalatoknál van alkalmazva, az élelmezési ipar személyzetének 80,60%-a, a szeszipar személyzetének 67,96%-a, a gépiparnak 62,85%-a, a vegyészeti iparnak 58,91%-a. Vannak ellenben oly iparágak is, hol a motorral dolgozó vállalatokra az iparosoknak csak elenyésző kis része esik, így az állati termények iparánál csak 0,29%, a ruházati iparnál csak 0,07%.

Ismerve immár a mozgató erőt alkalmazó iparvállalatok személyzeti viszonyait is, áttérhetnénk a mozgató erő különféle fajainak, valamint az iparban használt különféle munkagépek és eszközök ismertetésére, de mielőtt ezt megkísérelnők, érdekesnek tartjuk még az alábbi táblázatot bemutatni, mely az egyes iparvállalatokra eső segédszemélyzet számát tünteti ki, még pedig külön a mozgató erőt alkalmazó és az ezt nem alkalmazó vállalatok szerint, u. m.:

	a motorral dolgozó	motor nélkül iparvállalatok	összesen száma
segédszemélyzet nélkül dolgozik	10,479	132,501	142,980
1 segéddel dolgozik . . .	5,178	37,661	42,839
2 " " . . .	1,430	18,093	19,523
3 " " . . .	523	6,937	7,460
4 " " . . .	357	3,408	3,765
5 " " . . .	172	1,667	1,839
6 — 10 segéddel dolgozik .	542	2,700	3,242
11— 20 " " .	367	907	1,274
21— 50 " " .	310	399	709
51— 100 " " .	138	88	226
101— 250 " " .	113	37	150
251— 500 " " .	57	11	68
501—1000 " " .	24	7	31
1001—2000 " " .	4	2	6
2001—3000 " " .	4	1	5
3001—4000 " " .	1	—	1
4001—5000 " " .	—	—	—
5000-en felül " " .	1	—	1
A vállalatok száma .	19,700	204,419	224,119

Az összes iparvállalatok száma tehát az anyaországban 224,119. Ez a szám természetesen nem egyezik az önálló iparosok számával, mert számos iparvállalatnak több tulajdonosa lévén, ezek mind önálló iparos gyanánt voltak kitüntetendők. Ezen összes iparvállalatok közül, mint látjuk, 142,980, azaz az összes vállalatok 63·80%-a segédszemélyzet nélkül dolgozik, a mozgató erőt alkalmazó iparvállalatoknak 53·19%, a mozgató erőt nem alkalmazó iparvállalatoknak 63·80%-a nem tart segédszemélyzetet.

Egy segédszemélyt (segéd, munkás, tanoncz, napszámos) összesen 42,839 iparvállalat, az összes iparvállalatok 19·12%-a foglalkoztat. Nem valószínűtlen, hogy ez az egy segédszemély az esetek többségében tanoncz, nem pedig tulajdonképeni segédmunkás, úgy hogy bizvást állithatni, hogy az összes iparvállalatoknak 82·92%-a nem alkalmaz tulajdonképeni segédmunkást.

Bezárólag 5 (1—5-ig) segédszemélyzetet összesen 75,426 iparvállalat, az összes iparvállalatok 33·66%-a foglalkoztat, ezek tehát a segédet nem alkalmazó iparvállalatokkal együtt, az összes iparvállalatok 97·46%-át képezik. A motort használó iparvállalatoknál a segédet nem alkalmazó és a bezárólag öt segédszemélyt alkalmazó iparvállalatok száma, az összes e fajú iparvállalatok 92·08%-át, a motorral nem bíró vállalatoknál ellenben 97·97%-át képezik. A motorral működő vállalatoknál az öt segédszemélynél többet alkalmazó vállalatok tehát jóval nagyobb százalékot képeznek, daczára annak, hogy a motorral dolgozó iparvállalatoknál az egyszerű malmok nagy száma — 14,660 — ép olyan, mely segédszemélyzet nélkül, vagy csak egygyel dolgozik.

Az öt segédnél többet alkalmazó iparvállalatok száma 5,713, vagyis az összes iparvállalatoknak 2·54%-a, ezek közül 1,561, azaz 7·92% a motorral dolgozó és 4,152, azaz 2·03%-a motor nélkül dolgozó iparvállalatokra esik.

6—10 segédszemélyt az összes iparvállalatoknak 1·45%-a, a motorral dolgozóknak 2·75%-a, a motort nem alkalmazóknak 1·32%-a, foglalkoztat, 11—20-ig az összes iparvállalatoknak 0·57%-a, a motorral dolgozóknak 1·86%-a, a motort nem alkalmazóknak 0·44%-a, 21—50 segédszemélyt az összes vállalatoknak 0·32%, a motorral dolgozóknak 1·57%-a, a motort nem alkalmazóknak 0·20%-a foglalkoztat. Az ötvennél több segédszemélyzetet alkalmazó iparvállalatok száma 488, az összes

iparvállalatoknak 0·22%-a, a motorral dolgozóknak 1·74%-a, a motort nem alkalmazó iparvállalatoknak 0·07% esik ezen osztályba. E számok tehát azt mutatják, hogy iparunk egész belső tagozatában ma még inkább a kis ipar jellegét mutatja, de e kis ipar körében már meg vannak a nagy gyáripar sokat ígérő kezdetei, mi abból is kitűnik, hogy az összes magyarországi segédszemélyzetnek 32·20%-a esik azon vállalatokra, melyek öt segédnél többet alkalmaznak, holott e vállalatok az összesnek csak 2·54%-át képezik.

Áttérve a mozgóerők különféle fajainak ismertetésére, és itt utalva az V. számú részletes táblázatra (mely ismét csak az anyaországra vonatkozik), csak a következő kimutatásra szorítkozunk, megjegyezvén még, hogy itt is az adatok az iparvállalatokra és nem önálló vállalkozókra vonatkoznak. A motorok különféle fajait, felvételünk szerint, a következőleg részletezhetjük, u. m.:

1. A tigróművek száma	199		
2. Az állaterőt használó iparvállalatok száma	3,994		
a járgányok száma	4,937		
3. a szélterőt használó iparvállalatok száma	666		
a szélkerekek száma	900		
4. A vízerőt használó iparvállalatok száma	13,384		
a) a vízikerekek száma	20,116	összesen	53,971 lóerővel
b) a turbinák száma	85	„	5,105 „
c) a vizoszlopgépek száma	5	„	81 „
5. A gőzerőt használó iparvállalatok száma	1,773		
a) az elmozdithatlan gőzgépek száma	1,738	összesen	63,869 lóerővel
b) a szállító gőzgépek száma	750		
c) a kazánok száma	3,030		
6. A gázt használó iparvállalatok száma	60		
a gázmotorok száma	70	összesen	244 lóerővel
7. A petroléumot használó iparvállalatok száma	5		
a hőléggépek száma	5	összesen	10 lóerővel

8. A légerőt használó iparvállala-

tok száma	4		
a légszivattyúk száma	4	összesen	14 lóerővel

A mozgató erők közül a vizerő az, mely leggyakrabban használtatik, a természetnek ezen igyen adománya rendkívüli ipari fontossággal bír s bár a gőzerő használata mellett némileg háttérbe kezd szorulni, fontosságát még sem veszítheti el s kívánatos is, hogy ama természeti erőt, mely a hegyesebb vidékek gyors esésű patakjaiban és folyóiban kínálkozik, alkalmas mechanikai szerkezetekkel lehetőleg kihasználjuk s iparunk szolgálatába kényszerítsük. Jelenleg a vizerőt leginkább malmaiuknál látjuk alkalmazva, a 13,384 vizerőt használó iparvállalatból 12,439 a vizimalmokra esik. A vizerő után az állati erőt használja legtöbb iparvállalat, csak ezután következik a gőzerő alkalmazása. Bár számra nem áll első helyen, kétségkívül a gőzerő a legfontosabb motor iparunkban; s teljesítési képességéről leginkább fogalmat nyerünk, ha tekintetbe vesszük, hogy 63,869 lóerőt ad iparunk rendelkezésére. A gőzerő nagy része malomiparunkban van alkalmazva (1773 gőzerőt használó vállalat közül 910 malom), a szélerő, egy vállalat kivételével, mind a malomipart szolgálja. A gázmotorok száma, bár magában, még nem nagy, de tekintve, hogy alkalmazásuk csak újabb keletű elég tért hódítottak maguknak. A petroléumot és légerőt, motor gyanánt, csak néhány iparvállalat használja.

Nem lesz talán érdektelen, ha a mozgató erőt alkalmazó iparvállalatok multjára, illetve keletkezési évükre is vetünk egy futó pillantást alábbi táblázatban, utalván különben a részletekre, a VI. számú táblázatra. E szerint látjuk, hogy :

Az iparcsoport megnevezése	A moz- gató erőt alkalmazó iparvállá- latok száma	1001—1100	1101—1200	1201—1300	1301—1400	1401—1500	1501—1600	1601—1700
1. Kertészet	93	—	—	—	—	—	—	—
2. Állati termények . .	9	—	—	—	—	—	—	—
3. Vegyészeti ipar . . .	503	—	—	—	—	—	3	2
4. Élelmezési ipar . . .	17,357	5	2	3	11	13	59	308
5. Elszállásolási és üdítő ipar	41	—	—	—	—	1	—	—
6. Szeszipar	398	—	—	—	—	—	—	—
7. Agyag-ésüvegipar . .	37	—	—	—	—	—	—	—
8. Vas- és fémpipar . . .	96	—	—	—	—	—	—	1
9. Faipar	521	—	—	—	—	1	2	—
10. Bőripar	15	—	—	—	—	—	—	—
11. Papiripar	33	—	—	—	—	—	—	1
12. Fonó- és szövőipar . .	419	—	—	—	—	—	—	3
13. Ruházati ipar	4	—	—	—	—	—	—	—
14. Butoripar	—	—	—	—	—	—	—	—
15. Arany- és ezüstműves cikkek	2	—	—	—	—	—	—	—
16. Sokszorosító ipar . . .	25	—	—	—	—	—	—	—
17. Zenészeti ipar	1	—	—	—	—	—	—	—
18. Tudományos eszközök és műszerek	2	—	—	—	—	—	—	—
19. Építési ipar	56	—	—	—	—	—	—	—
20. Járművek	25	—	—	—	—	—	—	—
21. Gépipar	63	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	19,700	5	2	3	11	15	64	315

Az iparcsoport megnevezése	A moz- gató erőt alkalmazó iparvállá- latok száma	1701--1800	1801--1824	1825--1849	1850--1866	1867--1885	Ismeretlen
1. Kertészet	93	—	—	3	16	27	42
2. Állati termények . . .	9	—	—	1	3	5	—
3. Vegyészeti ipar . . .	503	7	9	64	124	279	15
4. Élelmezési ipar . . .	17,357	1,660	1,057	3,082	3,227	3,265	4,665
5. Elszállásolási és üdítő ipar	41	—	—	5	17	18	—
6. Szeszipar	398	4	1	30	146	197	20
7. Agyag- és üvezipar . .	37	6	6	7	5	13	—
8. Vas- és fémipar . . .	96	7	5	12	24	42	5
9. Faipar	521	20	17	47	98	291	45
10. Bőripar	15	2	1	5	2	5	—
11. Papiripar	33	11	—	2	4	14	1
12. Fonó- és szövőipar . .	419	24	26	64	101	171	30
13. Ruházati ipar	4	—	—	—	1	3	—
14. Butoripar	—	—	—	—	—	—	—
15. Arany- és ezüstműves cikkek	2	—	—	1	—	1	—
16. Sokszorosító ipar . . .	25	3	—	1	6	14	1
17. Zenészeti ipar	1	—	—	—	—	1	—
18. Tudományos eszközök és műszerek	2	—	—	1	—	1	—
19. Építési ipar	56	2	1	3	11	36	3
20. Járművek	25	1	—	3	7	14	—
21. Gépipar	63	1	1	3	15	1	2
Összesen	19,700	1,748	1,124	3,339	3,807	4,438	4,829

Valamennyi iparág közül az élelmezési ipar az, mely legrégibb vállalatokat mutat fel. E vállalatok a malmok, melyekről „Magyarország malomipara“ című füzetünkben részletesen szoltunk. Az élelmezési ipartól eltekintve és levonva az ismeretlen keletkezésű évüeket, azt látjuk, hogy a motorral dolgozó iparvállalatoknak 53·83%-a 1867 óta keletkezett. Ez oly fontos adat, melyet nem lehet eléggé kiemelniük, mert azt mutatja, hogy az ipar nálunk erősebb gyökeret csak az alkotmányos korszak óta kezd verni. A vegyészeti iparnál a régibb keletkezésű vállalatokat csertörőmalmok, lőpor- és olajmalmok képezik, az elszállásolási és üditő iparnál pedig a fürdők. Vannak azonban sör- és szeszfőzdéink is, melyek a mult században keletkeztek, sőt a legtöbb iparcsoportban is akadnak ilyenek. A faiparban különösen a fűrészmalomok birnak szép multtal.

Az összes iparosok által kitöltendő felvételi minta 10-ik pontjában az iránt is intéztetett kérdés az egyes vállalkozókhoz: „alkalmaz-e üzletében munkagépeket, minőket és mennyit?“ A beérkezett feleletek, kiegészítve a mozgó erőt alkalmazó iparvállalatoktól is bekivánt adatokkal, feldolgoztatván, az iparstatisztikának egy felette érdekes fejezetét lettek volna hivatva képezni. Itt azonban fájdalom, oly gyarló adatoknak jutott az orsz. statisztikai hivatal birtokába, hogy szakszerű vizsgálat előtt azokat közölni nem merte.

Ez okból *Rejtő Sándor* gépészmérnök és m. kir. ipari felügyelőhöz fordult a hivatal, ki szakbizottság elé terjesztvén az illető adatokat, ennek véleménye alapján azon javaslatot tette, hogy az anyag nagy hiányossága folytán, kijavítható nem lévén, vétessék el az egész felvétel. Egyuttal új felvétel eszközlését ajánlja, melynél „minden iparagnál külön kérdőív volna használandó. E kérdőívek szakértők által volnának összeállítandók, hogy a most tapasztalt hiányok elháríttassanak, a beérkezett ívek előbb ugyancsak a szakértők által átvizsgálandók s csak az így helyesbitett s rendben talált ívek alapján volna az összeállítás készítendő.“

Vajjon azon nagy apparatus mellett, melylyel az iparstatisztika ugyancsak szaktanácskozmányok alapján megindult, hogy becsesebb részében a választandó közegek nagy részének indolentiája folytán csak ily közölhetetlen eredményt nyújtson, még komplikáltabb felvételt is eszközöljön a statisztikai hivatal, azt még nagyon

megfontolandó kérdésnek tartja, a közvetlen jelenben pedig sehogy sem hajlandó az országos felvételt ismételni.

Az elmondottakból alkalmunk volt megismerni az ugynevezett rendes ipar üzöinek számát, azok eloszlását iparáganként, nemkülönben az ott alkalmazott motorokat, ezzel azonban az ország ipari tevékenysége még nincs kimerítve: beszélnünk kell még tehát a háziipar, a rabipar és az ipari tanműhelyekben üzött iparról is, mert csak mindezek együttvéve adnak hü és kimerítő képet országunk ipari viszonyairól.

A mi a háziipart illeti, utalhatunk a „Magyarország háziipara” című kiadványunkra és csakis az anyag könnyebb áttekinthetése végett közöljük a VIII. számú táblázatban foglalt főbb adatokat s egyenesen áttérünk az ipartanműhelyek és szakiskolákról gyűjtött és a IX. számú táblázatban közzétett anyag rövid ismertetésére. Megjegyezzvén, hogy ugy ezen, valamint a rabipari munka feltüntetésére, a háziipar számbavételére megállapított minta vétetett alapul és hogy ez adatok csakis az anyaországra vonatkoznak.

Az ipartanműhelyekről és szakiskolákról nyert adatok főbb eredményei a következők:

Az iparcsoport megnevezése	A munka- vezetők száma		Az alkalmazottak száma				Összesen foglalkozók		Az évi termelés értéke	
	férfi	nő	16 éven felüli		16 éven aluli		fi	nő	frt	kr
			férfi	nő	fiu	leány				
1. Agyag- és kőipar	7	—	8	1	34	—	49	1	1,500	—
2. Fonó-ésszövőipar	16	1	56	92	17	55	89	148	5,609	02
3. Vessző-, szalma és gyékényipar .	11	3	128	35	146	86	285	124	6,292	88
4. Faipar	26	—	94	—	160	—	280	—	11,904	92
5. Nőipar	2	55	7	377	8	1,260	17	1,692	33,920	84
6. Egyéb ipar . . .	8	—	55	3	35	—	98	3	498	22
Összesen . . .	70	59	348	508	400	1,401	818	1,968	59,725	88

Látjuk tehát ez adatokból, hogy az ipartanműhelyekben és szakiskolákban 129 művezető vezetése mellett 2,657 növendék foglalkozik. Ezek legnagyobb része a nőipariskolákra esik, ezeket a vessző-szalma és gyékényfonó tanműhelyek követik és csak ezek után jönnek a fonó- és szövőipari, valamint a faipari tanműhelyek. Az összes tanműhelyek és szakiskolák ipari termelésének értéke 59,725 forint. Csekély összeg, de nem szabad felednünk, hogy ezen intézetekben nem az ipari termelés a főcél, hanem az ipari műveletek és munkamódok elsajátítása.

A háziipar és ezen itt ismertetett intézetek összefüggnek egymással, mert ezen intézetek legnagyobb részének az a feladata, hogy fejlesszék az elenyészőben levő háziipart és megismertessék a háziipar azon nemeit, a melyeknek üzése által azok, kiknek főfoglalkozásuk nem nyújthat kielégítő keresetet, állandó keresetre tessenek szert. Ezen szempontból tekintve az ipari tanműhelyeket és szakiskolákat, lehetetlen be nem látni, hogy azok száma még mindig csekély azon széles néprétegekhez képest, a melyek keresetképességének emelése czélba vétetett.

A rabipar, az iparstatisztika legszomorubb fejezete. Azok tevékenységéről van itt szó, kiket az állam elkövetett bűneik miatt kénytelen volt szabadságuktól megfosztani. Azon idő óta, a mióta a büntetésben nem csupán megtorlást kíván az állam gyakorolni, de a büntetés tartama alatt javítani is akarja a bűnösöket a fogházakban, az előbb divott súlyos fegyencmunka helyébe az ipari munka lépett. Az állam tehát nemcsak azért foglalkoztatja rabjait, hogy ezen uton megtérítse a rabtartás költségének egy részét, hanem főleg azért, mert a munkának nevelő és nemesítő hatása van; és egyes mesterségek elsajátítása által a rabok arra képesítettnek, hogy büntetésük kiállása után megélhessenek a nélkül, hogy a társadalomnak terhére legyenek.

Az iparosok köréből nemcsak nálunk, de a külföldön is nem ritkán hangzik fel a panasz, hogy a fogházakban üzött munka érzékeny versenyt képez az ipari munkának. E panaszok megítélésének alaposágára a rabmunka viszonyait feltüntető számok módot nyújtanak. A részletekre nézve utalva a X. számú táblázatra, itt csak a következő adatokat soroljuk fel:

Az iparcsoport megnevezése	A munkavezetők száma		A letartóztatottak száma				Összesen foglalkozók		Az évi termelés értéke	
	férfi	nő	16 éven felüli		16 éven aluli		fi	nő	forint	kr
			férfi	nő	fiu	le- ány				
1. Agyag- és kőipar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Fonó- és szövőipar	9	—	450	—	—	—	459	—	108,788	91
3. Vessző-, szalma- és gyékényipar	37	—	1,133	4	18	—	1,188	4	55,256	68
4. Faipar	48	—	1,107	13	22	2	1,177	15	118,057	46
5. Nőipar	—	9	—	247	—	—	—	256	4,701	30
6. Egyéb ipar	48	2	2,284	92	38	10	2,376	104	383,200	57
Összesen	142	11	4,974	356	78	12	5,194	379	670,004	92

Iparral összesen tehát 5,420 rab foglalkozik, ezek közül 5,052 férfi és 368 nő, a munkavezetők száma 153. Az összes termelésnek értéke 670,004 frt, egy-egy rabra esvén évenként átlag 123 frt értékű iparczikk. Oly csekély összeg ez, hogy az egész ipari termelés mellett számba sem jön. Általános bajnak — legalább nálunk — a rabmunka versenyét tehát semmiképen sem tekinthetni, noha tagadhatatlan, hogy a fogházakban üzött ipar, ha az iparágak nem helyesen választatnak meg, vidékenként versenyt okozhat az illető ipar üzőinek.

A rabipar termelésének értékéből a legnagyobb összeg a szabóságra esik, 262,350 frt; ezek a cikkek azonban alig kerülnek nyílt piacra. A fonó- és szövőipar és a vessző, szalma és gyékényipar üzése miatt sem panaszkodhatnak tulajdonképeni iparosaink. Panaszra alapos okot csak a műves-iparok (mesterségek) üzése szolgáltatathatna. Ezek azonban jelentéktelen mérvben üzhetnek és üzésüket a fogházakból nem lehet kizárni, mert a rabokat magasabb társadalmi okokból foglalkoztatni kell és elvégre akármely iparágat üzik is, a verseny mindig létezni fog.

Dr. JEKELFALUSSY JÓZSEF.